ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Назар Любові Богданівни
«Композиторсько-педагогічний біном Е.Жака-Далькроза в контексті нових європейських систем руху та їх поширення в Галичині у першій половині ХХ століття»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво,
галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Однією з характерних тенденцій сучасного українського музикознавства є комплексне вивчення творчої спадщини митців, які своєю діяльністю істотно вплинули на розвиток європейської музичної культури. До таких постатей, беззаперечно, належить Еміль Жак-Далькроз — композитор, педагог і реформатор музичної освіти, чия діяльність стала одним із визначальних чинників розвитку європейської музично-педагогічної думки та художньої культури першої половини ХХ століття. Дослідницький інтерес переважно зосереджувався на системі музично-ритмічного виховання, яка традиційно розглядалася як головний здобуток митця, тоді як композиторська творчість, художньо-естетичні засади педагогічної концепції, взаємозв'язок його ідей із реформаторськими процесами європейського мистецтва, а також їх рецепція та вплив на розвиток української музично-педагогічної думки висвітлювалися лише фрагментарно.

У цьому контексті запропоноване дисертаційне дослідження Любов Назар набуває особливої актуальності, оскільки спрямоване на подолання окреслених лакун сучасного музикознавства. Відповідно до окресленого дослідницького задуму, у вступі дисертації авторка переконливо обґрунтовує актуальність теми, чітко визначає наукову проблему, мету, об'єкт і предмет дослідження, а також формує методологічну основу роботи, адекватну поставленим дослідницьким завданням (с.23). Дисертантка використовувала широкий спектр взаємодоповнювальних методів дослідження, зокрема окремі підходи *біноміальної методології,* як інструменту дослідження композиторсько-педагогічного бінома,

що викликає особливу увагу під час ознайомленні з текстом дисертації. На початкових етапах саме це поняття викликає найбільший інтерес і водночас певні методологічні питання. Однак подальший аналіз роботи переконує, що запропонований авторкою концепт є не лише вдалим термінологічним рішенням, а й дієвим методологічним інструментом, який послідовно реалізується в усіх розділах дослідження, стає наскрізним принципом інтерпретації творчості Е. Жака-Далькроза, визначаючи логіку аналізу композиторської спадщини, педагогічної діяльності, театральних експериментів, фестивальної творчості та рецепції його ідей у європейському мистецькому просторі.

Відзначимо надзвичайно широку джерельну базу роботи, загалом 304 позиції, зокрема 188 іншомовних, на які спирається авторка, використовуючи як підґрунтя для власних наукових узагальнень і порівняльного аналізу. На окрему схвальну оцінку заслуговує значний обсяг додатків дисертації, які суттєво збагачують її джерельну основу. Систематизовані матеріали мають самостійну наукову цінність і можуть бути використані як база для подальших мистецтвознавчих досліджень.

Перший розділ дисертації закладає міцне теоретико-методологічне підґрунтя всього дослідження, що засвідчує ґрунтовне опрацювання наукової літератури й джерельної бази. Дослідниця не лише систематизує основні етапи життєтворчості композитора, виявляючи нові факти, а й простежує процес формування його творчих принципів, вказуючи, що композиторські пошуки від самого початку були «нерозривно пов'язані з дидактично-педагогічними ідеалами» (с.85).

Другий розділ є логічним продовженням обраної дослідницької концепції, присвячений розкриттю композиторсько-педагогічного феномену Е. Жака-Далькроза крізь призму його мистецької практики та педагогічної концепції. Авторка аргументовано розкриває багатовимірний характер педагогічної системи Е . Жака-Далькроза, висвітлюючи її філософські, естетичні та музично-педагогічні засади. Особливої уваги заслуговує проведення паралелей між філософією руху швейцарського реформатора та педагогічними ідеями С. Людкевича, що виявило

спільні гуманістичні орієнтири їхніх концепцій (с.88). Обґрунтованим видається висновок про те, що для обох митців кінцевою метою було формування калокагатійної особистості (с.88). Водночас авторка показує, що у творчості Е. Жака-Далькроза ця ідея найповніше втілилася у дитячих операх, у яких органічно поєднано музику, ритміку, пластичний рух та акторську дію. Практичну дієвість цих художньо-педагогічних принципів підтверджує й аналіз діяльності навчальних закладів, у яких система Далькроза була успішно апробована та здобула широке визнання (с. 92–93). Дослідниця доводить, що саме в дитячих операх ритмо-пластична система отримує найбільш повне художнє втілення, органічно поєднуючи музичну драматургію, сценічний рух, хорово-оркестрову фактуру та елементи театральної дії. Особливо переконливо це продемонстровано на прикладі опери-казки «Le Petit Roi Qui Pleure» («Маленький король, який плаче»), яку справедливо охарактеризовано як справжню «феєрію танцю і руху» (с.115), де принципи евритміки визначають не лише пластичне вирішення сцен, а й саму музично-драматургічну концепцію твору. Такий аналіз підтверджує одну з провідних ідей дисертації про нерозривний взаємозв'язок композиторської творчості та педагогічної системи Е. Жака-Далькроза.

Переконливими є результати аналізу композиторської спадщини Е. Жака-Далькроза, відображені в підрозділі 2.2. «Жанр Фестивалю у творчості композитора», де обґрунтовано думку, що фестиваль став не лише оригінальною синтетичною формою музично-сценічного мистецтва, а й своєрідною моделлю практичної апробації педагогічної системи митця. у якій синтезувалися її основні складові «…з 1914 року у жанрі фестивалю композитор суміщає традиційні засоби з авангардними, а також робить фестиваль способом художнього підсумку навчання за його педагогічною системою» (с.116).

Третій розділ розкриває жанрове розмаїття композиторської спадщини Е . Жака-Далькроза, висвітлюючи особливості його вокальної, хорової та інструментальної творчості. Комплексний аналіз цього творчого доробку дозволяє авторці виявити універсальний характер педагогічної концепції митця, спрямованої не лише на дитяче музичне виховання, а й на професійну підготовку

музикантів, вокалістів, акторів і танцівників. Як слушно зазначається, «загальноприйнята думка про систему Е. Жака-Далькроза, що торкається лише дитячого музичного виховання, є хибною» (с. 120), адже його методика була спрямована на формування комплексної професійної підготовки виконавця, у якій музичне мислення, ритм, пластика та сценічна виразність утворюють цілісну художньо-педагогічну систему.

Дисертантка детально аналізує вокальний доробок митця в єдності його художнього й педагогічного вимірів, охоплюючи дидактичні вправи, вокалізи, твори прикладного призначення, пісенну творчість, мистецьку пісню та кантатно-хорові жанри. Особливу увагу привертає висвітлення малодослідженого пласту творчої спадщини — танцювальних, популярних пісень і пісень у народному дусі. Авторка вказує, що саме ця група творів стала одним із найяскравіших виявів органічного синтезу академічної композиторської техніки та національно-фольклорної традиції. Закономірним видається висновок про те, що «майже тотальне онародовлення його пісенного спадку загалом є явищем феноменальним» (с. 126), що пояснює входження багатьох авторських творів до народнопісенної традиції Швейцарії та засвідчує глибоку національну основу композиторського мислення митця. Композиторський доробок митця у сфері мистецької пісні засвідчує його виняткову багатогранність, синтез європейських музичних традицій і постійний пошук нових художніх засобів. У його вокальній творчості органічно поєдналися риси французької, австро-німецької (с.130) та швейцарської шкіл (с.146), стилістичне розмаїття: елементи романтизму, символізму, імпресіонізму, натуралізму, фольклоризму та раннього модернізму. Дослідниця обґрунтовано зазначає, що «більшість мистецьких пісень композитора погруповані у цикли, серед яких часто з’являється дансантний компонент, що знову ж таки свідчить про всепроникність світоглядних засад методики митця, зокрема у сфері його композиторської творчості» (с.158).

Подібні світоглядно-естетичні засади знаходять своє продовження і в кантатно-хоровій творчості композитора. Попри належність цього жанрового пласту до позатанцювальної сфери музики, авторка вказує, що у творчості Е. Жака-

Далькроза він набуває нового художнього змісту, органічно втілюючи принципи його дидактичної системи. Композитор працював у широкому спектрі хорових жанрів, створюючи твори для аматорських колективів, фестивальних дійств, навчальної практики та концертного виконання, водночас активно інтегруючи у них засади власної ритмопластичної системи. Хорові й кантатно-ораторіальні композиції митця відзначаються опорою на швейцарський фольклор, глибоким відчуттям національної ідентичності, любов'ю до рідного краю, пейзажною образністю та високим рівнем художнього символізму. Ці риси, на думку дисертантки, найповніше виявилися у масштабних полотнах «La Veillée» (або «Різдвяне чування»), «Au Siècle nouveau» («У новому столітті»), «Belles Vacances» («Гарні канікули») та «Fête de la Jeunesse et de la Joie» («Свято молоді і радості»), у яких органічно поєднано риси кантати, ораторії, театралізованого дійства та народного свята. Авторка слушно зазначає, що стильова мова цих творів позначена характерною для Е. Жака-Далькроза полістилістичністю, у якій органічно синтезуються фольклорні джерела, постромантична піднесеність, імпресіоністичний звукопис і традиції французької хорової школи.

У підрозділі 3.2. «Новаторські пошуки Е. Жака-Далькроза у сфері інструментальної музики», на прикладі аналізу симфонічної, камерно-інструментальної та фортепіанної творчості, доведено, що інструментальний доробок композитора відображає органічне поєднання національно-фольклорних джерел із новітніми композиторськими тенденціями початку XX століття. Обґрунтованим також видається висновок дисертантки про те, що фортепіанна творчість Е. Жака-Далькроза стала своєрідною лабораторією його художніх і педагогічних пошуків. На особливу увагу заслуговує аналіз циклу «XV Petites Variations sur La Suisse est belle» («П'ятнадцять маленьких варіацій на тему "Швейцарія прекрасна"»), який мав не лише концертне, а й навчально-методичне призначення. Показано, що через систему варіацій композитор послідовно розкривав темброві можливості окремих оркестрових інструментів, використовуючи цей цикл як практичний засіб ознайомлення з оркестром (с. 153–154).

Справжньою окрасою роботи став четвертий розділ дисертації, який демонструє історико-культурну рецепцію педагогічної системи Е. Жака-Далькроза та її вплив на формування європейського й українського мистецького простору окресленого періоду та є логічним завершенням дослідження. Далькрозівська концепція розглядається не як ізольоване педагогічне явище, а як важливий чинник розвитку модерного танцювального мистецтва**.** Ґрунтовний аналіз історико-культурного контексту дав змогу авторці обґрунтувати зокрема, положення про те, що «одним із джерел нового танцювального руху став дельсартизм, який вплинув і на формування системи Далькроза» (с. 205), тоді як нові пластичні концепції були «спровоковані викликами часу, філософською думкою та соціокультурними теоріями». Водночас авторка простежує, як ідеї Е. Жака-Далькроза взаємодіяли з творчими пошуками А. Дункан, І. Рубінштейн, Р. Сен-Дені, а згодом стали підґрунтям для виникнення філософських шкіл руху (М. Вігман, О. Шлєммера, К. Шмідта, Р. Лабана, Р.Штайнера) та нових рухових систем європейського модерного танцю.

Безперечною науковою цінністю відзначається другий підрозділ, у якому здійснено реконструкцію процесу поширення далькрозівської системи в музичній культурі Галичини. Дослідниця реконструює хронологію поширення та адаптації ідей системи митця в галицькому танцювальному середовищі, пропонує науково обґрунтовану періодизацію цього процесу, аналізує діяльність представників різних напрямів модерного танцю й окреслює їхній внесок у розвиток регіонального та європейського мистецького простору. Важливим результатом дослідження є аргументований висновок про те, що значну частку представників нового танцювального мистецтва Галичини становили українські адепти методу Е. Жака-Далькроза, що істотно доповнює сучасні уявлення про місце української культури в європейському художньому просторі першої половини ХХ століття.

Без сумніву, вагомим науковим здобутком є третій підрозділ, у якому авторка вперше в українському музикознавстві простежила вплив ритмопластичної системи Е. Жака-Далькроза на творчість Василя Барвінського, який був пов’язаний з нею як учень, концертмейстер та композитор. Спираючись на епістолярну

спадщину, матеріали тогочасної преси та інші джерела, дослідниця наголошує, що після повернення до Львова Василь Барвінський послідовно реалізовував її принципи та ідеї у педагогічній, організаційній та композиторській діяльності. Зокрема, він сприяв упровадженню ритміки як навчальної дисципліни у львівських мистецьких школах, створював композиції на засадах далькрозівського методу та прикладні танцювальні опуси для сценічно-хореографічних постановок (с. 206). Це засвідчує органічне засвоєння й творче переосмислення далькрозівської системи в українському музично-педагогічному середовищі. Авторка переконливо підтверджує одну з провідних концептуальних ідей дисертації: педагогічна система Е. Жака-Далькроза постала не лише як європейський мистецький феномен, а й як важливий чинник формування національної моделі музичної освіти та художньої культури Галичини першої половини ХХ століття.

Висновки дисертації, які мають самостійний та інноваційний характер, є логічним підсумком виконаної роботи, повною мірою відповідають поставленій меті та сформульованим завданням, узагальнюють отримані результати й засвідчують наукову завершеність праці. Сформульовані положення мають належний рівень аргументованості, розширюють сучасні уявлення про композиторсько-педагогічний феномен Е. Жака-Далькроза та відкривають перспективи для подальших музикознавчих студій.

Високо оцінюючи науковий рівень дисертації та її внесок у розвиток сучасної науки, вважаю за доцільне висловити дискусійні питання.

1. У дисертації ґрунтовно досліджено рецепцію системи Е. Жака-Далькроза в культурно-освітньому середовищі Галичини. Чи вдалося Вам у процесі дослідження виявити документальні свідчення або окремі факти поширення ідей далькрозівської системи в інших регіонах України? Якщо такі матеріали існують, то чи можна говорити про їхню специфіку порівняно з галицьким осередком?

2. Чи вважаєте Ви можливим використання окремих положень системи Жака-Далькроза у сучасній українській мистецькій освіті? Які саме елементи цієї системи, на Вашу думку, залишаються актуальними сьогодні?

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що дисертаційне дослідження є вагомим внеском у розвиток мистецтвознавства. Достовірність і наукова обґрунтованість його результатів підтверджується їх апробацією у провідних фахових виданнях і наукових форумах, усі публікації є одноосібними. Дисертація «Композиторсько-педагогічний біном Е. Жака-Далькроза в контексті нових європейських систем руху та їх поширення в Галичині у першій половині ХХ століття» відповідає вимогам МОН України, а її авторка Любов Богданівна Назар заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво.

Офіційний опонент –

кандидат мистецтвознавства, доцент,

завідувач кафедри музичного мистецтва

Львівського національного університету

імені І.Франка

Світлана САЛДАН